

KANPAIGILEAK

Soinu perfektuaren maisuak

Manuel Quintanaren familia XVII. mendean hasi zen kanpaiak galdatzen. Lehen obrak Nafarroan jaio baziren ere, mundu osoko tenpluetako kanpandorreak bisitatu ditu Campanas Quintana enpresak. Euskal Herrian, Bilbon egin du azken zaharberritze lan garrantzitsuetako bat, Begoñako basilikan.

 JON GOIKOURIA LARRABEITI

Askorentzat, kanpaien soinuek orduaren berri baino ez dute ematen, baina kolpe horiek istorio harrigarriak ezkutatzen dituzte mailukada bakoitzaren atzean. Garai batean, kanpaien funtzioa gaur egungo WhatsApp aplikazioak duenaren antzekoa zen: komunikatzea. Orduaz gain, hileten, ezkontzen eta jaiotzen berri ematen zuten, eta laino itxia zegoen egunetan, esaterako, artzainen gidari lanak egiten zituzten herri txikienetan, itsasargiek itsasontziekin egiten duten era berean, besteak beste.

Manuel Quintana Saguillo (Villota del Páramo, Palentzia, 1943) Espainiako Estatuan geratzen diren kanpaigile eta metalurtzaile artisau urrietako bat dugu. Quintanak, abizen bereko arbasoek bezalaxe, bizitza osoa eman du Campanas Quintana familia-enpresan lanean. Dokumentatutako lehen kanpaia 1637an sortu zuen Cle-

mente Quintana e Isla maisu urtzaileak, Nafarroan. Garai hartan, kanpaigileak langile ibiltariak ziren, eta lana zegoen lekuetara joan ohi ziren metala urtu eta kanpaiak egitera. Quintana familiaren kasuan, urte hasieran Kantabrietik irten eta Iberiar penintsula osoan barrena ibiltzen ziren, kanpaiak han eta hemen enkarguz sortzen.

“Lan esparrua eskualdetan banatuta zeukaten kanpaigileek garai hartan”, azaldu du Manuel Quintanak, gaur egun Saldañan (Palentzia) ezarritako industria-nabea. Lan eskariak eraman zuen familia Gaztelako herri xume horretara XX. mende hasieran, baina enkargu asko Euskal Herrian egin dituzte bere historian, “bereziki Nafarroan, XVII. mendean”. Palentzia, Madril, Bilbo, Marbella, Balear Uharteak, Nafarroa... Australian ere aurki daitezke orain Quintanaren kanpaiak.

ARTISAU.

Manuel Quintana familiak Saldañan (Palentzia, Espainiako Estatu) duen lantegian. Badira urteak kanpaiak eskuz egiteari utzi ziotela, baina prozesua euren kulturaren garrantziaz da.

EUSKAL HERRIAN ERE BAI

XIX. eta XX. mendeak oparoak izan ziren oso kanpaigintzan. Euskal Herrian baziren kanpaiak galdatzen zituzten hainbat familia, baina denborak aurrera egin ahala desagertzen joan dira: Bilboko Delta Español, Agirre Sarasua edo Ignacio Ituarte, Durangoko Martin Eizaga, Iruñeko Vidal Erize, Gasteizko Murua... Campanas Quintanak ere lan ederrak egin izan ditu Bizkaiko hainbat tenplutan: Ibarrangeluko San Andres Apostoluaren elizatik hasi (1868) eta Begoñako Andra Mari basilikaraino (1994). Palentziako enpresaren produktu nagusia kanpaiak direnez, tenplu erlijiosoetan egin ohi dute lan (elizak, katedralak, komentuek...) baina baita udaletxe, erakuntza publiko eta erlojugintza mekanismoak eskatzen dituztenetan ere.

Manuel Quintanak erretiroa hartu aurretik enpresako administrazio lan

guztiak egin izan ditu: “Jende gutxi ginen enpresan eta departamentu guztietako ardura izan nuen urte horietan”. Saldañako lantegia bisitatu dugu kanpaigile ohiarekin, eta nabeko sarrerak bestelako fabriken antza badu ere, atea zeharkatzean tonu ugariatan afinatutako kanpaien hotsek inguratzen gaituzte: 12:00ak dira. Manuelek urrutiko kontrol baten bidez kontrolatzen ditu kanpai guztiak.

GERUZAZ GERUZA

“Kanpaiak sortzea eskuz egindako prozesua da –dio Quintanak bulegotik tailerrera salto egiten dugun bitartean-. Horrela izan da VI. mendetik, lehen kanpaiak Italian sortu zirenetik. Prozesu horrek kanpai-galdaketa batzuetan bizirik dirau oraindik”. Enpresan duela urte batzuk utzi zioten kanpaiak eskuz egiteari, baina prozesu hori euren kulturari

geratu dela azaldu du. “Nik neuk hainbat kanpai egin izan ditut eskuz, eta nire semeak gaur egungo sistemaren bidez egiten dituen arren, antzinako prozesu hori ezagutu izan du: lokatza, arrautzen zuringoa, argizaria eta bestelako material naturalak erabiltzen ziren”.

Denborak aurrera egin ahala, kanpaiak egiteko prozesua asko garatu da, Quintanaren esanetan. “Demagun gaur egun 500 kiloko kanpaia sortu nahi dugula. Antzinako prozesua jarraituz, erritmo arinean eta behar bezalako egoera atmosferikoarekin hilabeteko lana izango litzateke. Prozesu berriekin, oster, 12 egun baino ez dira behar”. Saldañan 16 pertsonak egiten dute lan, eta lantoki bi bereiz daitezke bertan: galdategia eta kanpaiak perfiletzeko tailerra (afinazioa eta soinu probak, inskripzioak, biltegia...).

Oraintxe bertan Palentziako katedra-

leko kanpaiak ditugu tailerrean gure begien aurrean. Kanpai baten bizitza zikloa batez beste 100 eta 120 urte artekoa da: “Egia da 200 urteko kanpaiak egon badaudela gaur egun martxan”. Hala ere, artisauek dio kanpaigintza ez dela kanpaien soilik zentratzen, baita kanpai-etxean ere, “kanpaiaren pisuari eutsi behar baitio”; horregatik, biak eraberritu ohi dira aldi berean. Eraberritze prozesuan kanpaiak ez dira zertan galdatu behar, batzuetan baino ez dira egiten ohiko akustika berreskuratzeko. Kanpai-etxea, berriz, egur zaharra kendu eta berria jarritz eraberritu ohi da. Gainera, sistema elektronikoa jartzen zaie kanpaiei, baina eskuz ere erabili ahal izateko moduan: “Automatizazioak betidanik erabili ohi izan diren kanpai-jotze teknikak eta estiloak ere ahalbidetzen ditu: kanpai-iraulketak, kulunkatzeak... eta nahi izanez gero, eskuz jo daitezke”.

Campanas Quintanak bezero esanguratsu ugari izan du –Madrilgo katedra-leko kanpaiak eta hemezortzi kanpaiz osatutako karilloia jarri ditu, adibidez-, baina lan guztietan jarduten du mimo handiz. “Kanpai bakoitza oso garrantzitsua da guretzat –dio Quintanak-. Azken batean mende bateko iraupena izango duen pieza bakarra da”.

KANPAI-JOLEAK

Kanpaiak galdatzea obra bakarrak sortzea bada, berauek kolpatzea artea da kanpai-jotzaileentzat. Espainiako Estatuan ezkilazain ugari daude eta euren betebeharra kanpai-kolpeen ondarea mantendu eta belaraldi berriei zabaltea da: “Villavanten (Leon), kanpai-jotzaileen eskola bat dago eta bertan irakasle ezkilazain bi daude; euren helburua gaztetxoei kanpaiak jotzen irakastea da”, azaldu digu kanpaigileak. Bere jaioterrian ere badago kanpai-jole talde bat, baina soilik gizonez osatua, emakumeek sarrera debekatuta baitute: “Kanpaiak jotzea deskonexioaren sinonimoa da, inolako kanpoko presiorik gabe”, argudiatzen dute bertako kideek. Zorionez salbuespena da, munduan zehar kanpai-jole talde misto ugari baitaude.

Hirietan entzuten diren doinuek, ordua emateaz gain, jaiegunitako meza nagusiak eta hiletak iragartzen dituzte, besteak beste. Landa eremuan, oster, 20 esangura baino gehiago izan ditzaketen kanpai kolpeak entzun daitezke. Herrietako biztanleek kanpaien hizkuntza ezagutzen zuten antzina: abereak askatzeko kolpeak, *bazka kolpea*, auzota-

GERUZAZ GERUZA

Kanpaiak galdatzea prozesu konplexua zen antzina. Lehenik *terrailla* izeneko egurrezko plantillan *arra* edo adreiluzko moldea egiten zen lokatzez estalita. Lokatza sikatzeko sua egiten zen barruan, eta molde horri *kanpai faltsua* jartzen zitzaion gainetik, lokatz finagoz. Azkenik, lokatz lodiagoko hirugarren geruza jartzen zen oinarrian uzta batekin, kanpaiaren benetako moldea sortzen zuena. Molde hori sikatu ondoren, kendu, erdiko *kanpai faltsua* apurtu, eta berriz jartzen zen. Bi moldeen arteko hutsune edo *zuloa* 1.000 gradutara zegoen kobrezko eta estainuzko saldaz betetzen zen. Metala hoztean, kanpoko eta barruko moldeak apurtu eta behin betiko kanpaia agerian geratzen zen.

rrak batzeko, zor-bilketarenak... Hileten kanpai-kolpeen artean baziren hainbat mota ere: "Hildakoaren adinarean arabera kolpeak era batekoak edo bestekoak izan ohi ziren -azaldu du Quintanak-. Herriko inor galtzen bazen, baziren orientaziorako kanpai-hotsak, itsasoan itsasargiek duten antzeko xedearekin. Oso erabilgarriak ziren laino itxia zegoen egunetan".

BILBOKO BASILIKA AUTOMATIKOA

Soinu-erlojuen tradizioa txikia da Bilbon. Hiriko 70 elizetatik soilik 26k dituzte kanpaiak, eta horietako lau bakarrik erabiltzen dira ordulari gisa: Deustuko San Pedro, San Felicísimo pasionistak, Santiago katedrala eta Begoñako Andramari basilika. Urriaren 11n egiten da Begoñako *Amatxuaren* eguna, eta jakina da kanpandorreko kanpaiak doinuiz girotzen dutela hiria talaia estrategikotik, funtzio liturgikoaz gain melodikoa ere bai baitute. Hain zuzen, abestiak jotzen dituzten karilloiko kanpaiak dira azken urteetan produktu eskatuenetakoa kanpaigileen artean.

Bilboko basilika ezagunean topatu dugu Enrique Franco sakristaia (Donostia, 1962), eta Begoñako sakristia bisitatu ostean kanpandorreko eskaileretatik gora egin dugu, tenpluko kanpaiak eta karilloia gertutik ezagutzeko. Asteazken ordua ematen dute, baina jaieguneetan ozen entzun daitezke *Begoñako Andra Mari* edo *Athletic Club*-en ereserkiak: "Kanpaiak iraultzerakoan haien indarra hain da handia, eraikineko fatxadak dardar egiten duela, eta barrualdean mugimendua sentitu daiteke", dio Francok.

A la madre de Dios de Begoña Banco de Vizcaya 1922 (Jainkoaren Begoñako Amari Bizkaiko Bankua 1922), irakurri daiteke bertako kanpaietan. 1922an, Banco de Vizcayak eskuz eragindako mekanismoa zuen karilloia eman zion Andra Mari basilikari, 24 kanpaiz osatua. Kanpaiak Suitzako enpresa batek egin zituen Aarau hirian, eta Quintanaren arabera, erlojuaren mekanika originala Frantziako Jura departamendukoa da. Kanpai horiek egurrezko mailuekin

Enrique Franco Begoñako sakristaia, basilikako kanpandorrean dagoen karilloiko kanpaiei begira.

kolpatzen ziren, baina 1994an basilikako dorrea eraberritu zenean Gasteizko Muruaren semeak enpresak sistema aldatu eta kanpai gehiago jarri zituen. "Lan ederra izan zen -gogoratu du Quintanak irribarre batekin-. Antzinako harritzko eraikuntza da eta Bizkaiko Foru Aldundiaren eta Banco de Vizcayaren babes handia izan zuen".

Basilikako eraberritze-lanetarako Campanas Quintanarekin harremanetan jarri zen Aldundia, kanpaien inguruko ikerketa egiteko. "Dorreko kanpai bakoitzaren soinuaren analisia egin genuen eta karilloi osoa automatizatu genuen mailu elektromagnetikoekin. Kanpaiak garbitzeaz gainera, erabilera liturgikoko bi berriro galdatu behar izan genituen, arrakalatuta zeuden eta". Kanpaietako inskripzioak ere tratatu zituzten beirazko mikrosfera batekin, brontzea ez kaltetzearen: *A la madre de Dios de Begoña año 1994* (Jainkoaren Begoñako Amari 1994 urtea) irakurri daiteke gaur egun horietako bitan. Denborak aurrera egin ahala, tenpluak mekanismo analogikotik sistema digitalera salto egin zuen eta gaur egun grabatutako 65 doinu jarri daitezke sakristiako gela txiki batean dagoen ordenagailuaren bidez, tekla bat sakatzuz.

Quintanaren arabera, lana egon badago kanpaigintzan, baina antzina ez bezala, bolumen txikiko piezak eskatzen dira, eta bezeroen exigentzia maila oso altua da: "Kanpaigintzak gero eta joera nabarmenagoa du musika esparrurantz, gero eta presentzia handiagoa lortzen ari da". ●